

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2023)

Cemile KINACI BARAN

Doç. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi
cemile.kinaci@hbv.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5997-776X>

Tarih-Edebiyat İlişkisi Bağlamında II. Dünya Savaşı'nın Kazak Edebiyatına Yansıması

*Reflection of World War II on Kazakh Literature In
the Context of History-Literature Relationship*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 25.02.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 03.04.2023

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2023

Atıf/Citation

Kınacı Baran, C. (2023). Tarih-Edebiyat ilişkisi bağlamında II. Dünya Savaşı'nın Kazak edebiyatına yansıması. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(1), 170-192. <https://doi.org/10.34083/akaded.1256335>

Kınacı Baran, C. (2023). Reflection of World War II on Kazakh literature in the context of history-literature relationship. *Journal of Academic Language and Literature*, 7(1), 170-192. <https://doi.org/10.34083/akaded.1256335>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Tarih ve edebiyat birbiriyle sıkı ilişki içindedir. Tarihte yaşanan her hadise edebiyata da tesir eder. Tarihi bir dönemin siyasi ve sosyal eğilimlerini edebî eserlerde gözlemlemek mümkündür. Edebî eserlerden tarihsel süreç hakkında bilgi edinilebilir.

Sovyet Rusya ile Almanya arasında yapılan II. Dünya Savaşı Sovyet halklarını derinden etkileyen tarihi bir olaydır. Savaş; sadece tarihi bir hadise olmakla kalmamış, savaş süreci ve savaş sonrası olarak edebiyat tarihinde de dönemleri oluşturmuştur. Sovyet idaresi altındaki Türk halklarının edebiyatlarında II. Dünya Savaşı bütün türlerde konu olarak sıkça işlenmiştir. Hatta pek çok yazar savaş sürecinde bizzat savaşa katılmış, cephede düşmanla çarpışmış, bazıları hayatını kaybederken bazıları savaşta yaralanarak yurtlarına dönmüştür. Savaş; cephede ayrı geride kalan kadın, çocuk ve yaşlıların üzerinde ayrı tesir bırakmıştır. Kazak edebiyatında pek çok eserde de cephe ve cephe gerisinde kadın, çocuk ve yaşlıların gözünden savaş dönemi ele alınmıştır.

Bu makalede, Kazak edebiyatında yer alan üç hikâye üzerinden II. Dünya Savaşı'nın Kazak edebiyatındaki izleri sürülmüştür. Kazak yazar Şerhan Murtaza'nın *41 Jilkı Keliñsek* "41 Yılının Gelini", Sayın Muratbekov'un *Jeneşe* "Yenge" ve *Küzgi Buralan Jol* "Güz Mevsiminde Kıvrılan Yol" hikâyeleri ekseninde, cepheye gidenlerin ardından kadınların, çocukların ve yaşlıların dünyasında savaş konusuna odaklanılmıştır. Sadece cepheye giden askerlerin değil, cephe gerisinde kalanların da savaşın yıkıcılığından fazlasıyla etkilendikleri ortaya konmuştur. Zaman zaman diğer Türk halklarının benzer konudaki edebî eserleri ile karşılaştırmalar da yapılmıştır. Sonuç olarak, tarih ve edebiyat ilişkisi doğrultusunda Kazak edebiyatında II. Dünya Savaşı'nın yansımaları ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Kazak edebiyatı, hikâye, savaş, edebiyat, tarih, savaş edebiyatı.

Abstract

History and literature have a close relationship. Every event in history also affects literature. It is possible to observe the political and social trends of a historical period in literary works. Information about the historical process can be obtained from literary works.

The World War II between Soviet Russia and Germany is a historical event that deeply affected the Soviet peoples. The war was not only a historical event, but also formed periods of the history of literature, during and after the war. In the literature of the Turkic peoples under the Soviet administration, World War II is frequently discussed as a subject in all genres. In fact, many men of letters personally participated in the war, fought with the enemy at the front, some lost their lives while others were injured and returned to their homeland. The war had a different effect at the front and on the women, children and the elderly who didn't participate in the war. In many works in Kazakh literature, the period of the war was discussed from the perspective of women, children, and elderly people who remained behind as well as those at the front.

In this article, the traces of World War II in Kazakh literature will be discussed through three stories in Kazakh literature. In the axis of Kazakh writer Şerhan Murtaza's 41 Jilki Keliñşek, Sayın Muratbekov's Jeneşe and Küzgi Buralan Jol stories, the subject of war will be focused on the world of women, children and the elderly left behind after those who went to the front. It will be revealed that not only the soldiers who went to the front but also those who remained behind the front were greatly affected by the destructiveness of the war. From time to time, comparisons will be made with the literary works of other Turkic peoples on similar subjects. As a result, the destructive effect of World War II in Kazakh literature will be discussed in line with the relationship between history and literature.

Keywords: Kazakh literature, story, war, literature, history, war literature.

Giriş

II. Dünya Savaşı, bir diğer adıyla Büyük Vatan Savaşı, Sovyet tarihine bakıldığında bir dönüm noktası niteliğindedir. Çünkü Sovyet tarihinde, 1917'den II. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar farklı bir süreç, savaş döneminde farklı bir süreç ve savaş sonrasında ise yine daha farklı bir süreç yaşanmıştır. Savaşa kadarki süreçte Sovyet sisteminin baskıcı politikası dikkat çeker. Baskı, şiddet ve sansür devletin asıl aygıtları olarak savaşın başlamasına kadar aktif bir şekilde işlemiştir. Bu süreçte Sovyet ideolojisi ile farklı düşüncelere sahip olanlar yurt dışına çıkmış, sürgüne gönderilmiş, kurşuna dizilmiş ya da çok sıkı bir baskı ve takibe maruz kalmıştır. Özellikle de 1930'lu yıllar Stalin'in tek adam siyasetinin etkili olduğu, Stalin'in Kızıl Kırğını'nun en şiddetli şekilde yaşandığı yıllar olmuştur.

II. Dünya Savaşı'na kadarki süreçte hem merkezde hem de çevrede Sovyet yönetiminin baskıcı politikası dikkat çeker. Bu süreçte merkezde Rus edebiyatının önemli şair ve yazarları Sovyet sisteminin baskıcı politikasının kurbanı olmuştur. 1921'de şair N. Gumilyov kurşuna dizilmiş, 1919'da A. Blok tutuklanmış ve tutukluluk sürecindeki kötü şartlar nedeniyle hayatını kaybetmiştir. 1925'te Yesenin, 1930'da ise V. Mayakovski intihar etmiştir. 1938'de O. Mandelştam Sibiryadaki toplama kampında vefat etmiştir. 1941'de M. Tsvetayeva intihar etmiştir. II. Dünya Savaşı başlayana dek sistemin çıkarına hizmet etmeyen pek çok yazar ve şair hayatını kaybetmiştir. 1934'te Sovyet Yazarlar Birliği'nin Birinci Kurultayı'na katılan 593 üyenin 200'den fazlası ortadan kaybolmuştur (Çelik, 2018, s. 361-362). Merkezdeki sistemin çıkarına uygun hareket etmeyen Rus şair ve yazarların kaderini çevredeki bütün şair ve yazarlar da aynı şekilde yaşamıştır. Sovyet ülkesinde çevrede de 1941'e kadar pek çok aydın, sanat adamı ve kültür insanı Stalin politikaları neticesinde ortadan kaldırılmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Sovyet coğrafyasında bambaşka bir sürece girilmiştir. Sovyet yönetimi daha önce uyguladığı katı tutumundan birdenbire geri adım atmıştır. Savaş döneminde sanatçılar daha serbest bir süreç yaşamıştır. Genellikle

savaşlar beraberinde sansürü getirirken, Sovyet edebiyatında savaş sürecinde paradoksal bir şekilde sansürün gevşediği bir dönem yaşanmıştır (Çelik, 2018, s. 368). Bu süreçte şairler ve yazarlar öncesine göre kısmen daha özgürce hareket edebilmiştir.

Sovyetler Birliği'ne bağlı bir cumhuriyet olarak Kazakistan, 1941-1945 yılları arasında Almanya'ya karşı savaşa katılmıştır. Bu dönem, hem Ruslar hem de Sovyetlere bağlı bulunan bütün birlik üyeleri için zor bir dönem olmuştur. Bolşevikler, özgürlüklerini kaybetme kaygısıyla kendilerine bağlı bütün halkları savaşa dâhil etmiştir. Bu süreçte Kazakistan da bütün gücüyle savaşa emek vermiştir. Sovyetlerin Avrupa bölümündeki iş yerleri ve okullar daha güvenli olacağı için Kazakistan'a taşınmıştır. Bunun dışında savaş esnasında hükümetin güvenemediği ve "ihamet" ihtimalinden korktuğu bazı halklar da (Çeçen, Alman, Kafkasya'daki Müslümanlar vd.) zorla göç ettirilerek Kazakistan'a yerleştirilmiştir. Bütün bunlar Kazak halkının hayat şartlarını iyice ağırlaştırmıştır. Erkekler savaşa gitmiş, bütün yük geride kalan kadın ve çocukların sırtına yüklenmiştir. Savaş döneminde şartlar ne kadar ağırlaşırsa da Sovyet Hükümeti, halkın bunu dikkate almadan "Sosyalist Vatan"ı koruma idealine yönlendirilmesine çalışmıştır. Gerçekten de bütün Sovyet ülkesinde halk, büyük bir samimiyetle "Sovyet Vatani"ni korumaya odaklanmış ve elinden gelen her türlü fedakârlığı yapmaktan geri durmamıştır. Öyle ki halkta oluşan bu savaş heyecanı, bazı bölgelerde özellikle de köylerde halkın hiçbir para talep etmeden hizmet etmesini sağlamıştır. Savaş sürecinde ülke ekonomisi tamamen savaşa yönlendirilmiştir (Kınacı, 2016, s. 156). Savaş dönemi edebiyatının içeriğini savaş konusu oluşturmuştur. Edebiyat esas iş olarak halkın "Ana Vatan"ı savunmasını öğütlemiş, propaganda yapmış ve bu süreçte Komünist Parti'nin siyasi propagandacısı olmuştur (Killi, 2008, s. 36). 1920'li yılların sonunda ve özellikle de 1937-1938'de Stalin'in Kızıl Kırgın'ı neticesinde Kazak halkının ileri gelenleri, akademisyenleri, fikir ve siyaset adamları, bütün entelektüel kitlesi yok edilmişti. Bu sebeple Savaş döneminde Kazak halkı arasında Sovyet Hükümetinin politikalarına karşı çıkacak, Kazak halkının Sovyet ordusu içinde savaşa katılmasına muhalefet edecek milliyetçi ve entelektüel bir kitle bulunmuyordu. Dolayısıyla Sovyet coğrafyasında savaş başladığında aslında Sovyet Hükümeti merkezde ve çevrede kendisine muhalefet edecek hatta etme ihtimali olan bütün unsurları yok etmiş ve artık kendi yetiştirdiği "Sovyet Vatandaşları"ni yaratmıştı. Bu sebeple savaş başladığında, Sovyet sisteminin o güne kadar uyguladığı baskı ve şiddet hiç yaşanmamışçasına bir ruh haliyle Sovyetlere bağlı bütün halklar savaşa zafer naraları atarak, gönüllü bir şekilde yönelmiştir. Bu süreç Kazak halkı arasında da bu şekilde gerçekleşmiştir. Kazak Sovyet edebiyatında genel anlamda "vatanseverlik" konusu bütün eserlere yansımıştır. Eserlerde ele alınan vatan, sadece Kazak yurdu değil, bütün bir Sovyet Vatani'dir. Kazak edebiyatındaki savaş konulu eserlerde Sovyet İdaresi altındaki hiçbir etnik unsur kendi kimliği ile edebiyatta yer almamış, düşman Almanlara karşı "Sovyet Vatani"ni koruyan "Sovyet Vatandaşları" kimliği ile edebiyata yansımıştır (Kınacı, 2016, s. 204-205).

Bu dönem eserlerinde “Alman faşizminin sömürge siyasetini” gözler önüne serme, halkı Almanlardan öç almaya çağırma gereği doğmuştur. İstilacı düşmanı vatan sınırlarından kovma, ne pahasına olursa olsun kutsal yurdu ve halkı düşman pençesinden kurtarma, bu dönem eserlerinin hepsinde işlenen ana konudur. Eserlerde bu savaş, Sovyetler açısından Sovyet Vatanı’nı düşmandan kurtarıp geri alma savaşdır ve bu bakımdan kutsiyet taşır. Hitler Almanya’sı ise istilacıdır, Sovyet Vatanı’na kasteden, Sovyet halkını kul yapmak isteyen sömürgeci bir güçtür. Dolayısıyla Sovyetlerin mücadelesi kutsal, oysa Hitler Almanya’sının mücadelesi bir sömürge savaşdır. Yazarlar savaş dönemi eserlerini bu bakış açısıyla yazmıştır. Kahramanlık, yiğitlik, cesaret, vatanseverlik duygusu bu dönem edebiyatının hâkim duygusudur. Burada II. Dünya Savaşı ile ilgili söz konusu olan düşünce tanınmış Kazak yazar Beksultan Nurjekeuli’nin *Ey, Dünya Ey!* adlı romanında da romanın kadın kahramanı Şeyi’nin ağzından dile getirilmiştir. Şeyi, Çarlık ve Sovyet devrinin pek çok zulmünü yaşamasına rağmen II. Dünya Savaşı’nda Sovyetler Birliği’ni haklı görür. Savaş için Sovyet yönetimini suçlayamaz çünkü vatana saldıran düşmana karşı vatani savunmak bir boyun borcudur. Bu sebeple savaşta yitirdiği oğulları Oralbek ve Kenesbek için elbette bir anne olarak üzüldürken, onların vatanları için canlarını feda edişlerinden dolayı gurur duyar. *Ey, Dünya Ey!* adlı romandan alıntılanan söylemde Şeyi bu düşüncelerini dile getirmektedir:

1916¹ yılı için Çar hükümetini, açlık² için Sovyet hükümetini suçlasa da Şeyi savaş için hükümeti suçlayamadı. O da saldırdı, bu da saldırdı fakat vatani korumak, yiğidi hiç düşünmeden ölüme götürecek borcudur. Düşmanı öldüreceğim diye giden kişi, düşmanın da kendisini öldüreceğini bilirdi. Bilerek vazgeçmemek atalarımızdan bize kadar gelmiş gururdur. Oğulları Oralbek, Kenesbek, kardeşi Samen, Aben, kayını Jaksıbala o savaşın kurbanıydı. Onların toprağıyla memleketine canını feda eden evladının ölümü onlar için bir örnekti, anneler için ise ölene kadar yaşanacak bir acı. (Nurjekeuli, 2018, s. 297)

II. Dünya savaşı yıllarında edebiyat eserlerinde en çok işlenen konular, vatan sevgisi, vatanın kutsallığı, milliyetçilik, Sovyet ideolojisine bağlılık, Almanya ve faşizm düşmanlığı, cephedeki askerlerin kahramanlığı, çocuklar, zafere olan inanç, savaşın

¹ 1916 yılında Rus Çarlığı askerlik yapabilecek yaşta Kazak erkeklerini I. Dünya Savaşı’nda cephe gerisinde kullanmak amacıyla askere almak için karar çıkarmıştır. Bu karara göre Kazaklar silahsız olarak cephe gerisinde savaşacaklardır. Bu doğrudan doğruya Kazak halkını ölüme götürmek demektir. Bu nedenle Kazak halkı Çarlık hükümetinin kararına isyan etmiştir. Bütün Türkistan coğrafyasında yayılan bu isyan hareketini Ruslar çok sert bir şekilde bastırmıştır.

² Sovyet hükümeti Kazak halkının tek geçim kaynağı olan hayvanlarına el koyarak halkın bütün mal varlığını devletleştirmiştir. Aynı süreçte yüzyıllardır konargöçer olarak yaşayan Kazak halkını birdenbire zorla yerleşik hayata geçirmiştir. Sovyet hükümeti tarafından plansız ve çok hızlı bir şekilde gerçekleştirilen yanlış uygulamalar neticesinde 1929-1933 yılları arasında Kazakistan’da çok büyük bir kıtlık yaşanmıştır. Günümüzde Kızıl Kıtlık adı verilen bu süreçte Kazak halkı üç milyona yakın vatandaşını açlıktan kaybetmiştir.

beraberinde getirdiği gurbet ve hasret duygusu, esaret şartlarının zorluğu vb. gibi konulardır. Savaş döneminde özellikle şairlerin şiirleri aracılığıyla savaş propagandası yaptıkları görülür. Bu dönemde şairlerin yazdığı şiirlere bakıldığında bunların tam bir çağrı şiiri olduğu dikkat çeker. Şairler yazdıkları şiirlerde Sovyet halkını savaşmaya ve ana vatanı kurtarmaya çağırır. Şairler şiirleriyle kendileri mutlak bir galibiyete inandıkları gibi halkı da buna inandırmaya çalışırlar (Kamalieva, 2020, s. 243).

Yaşanan tarihsel ve siyasî-sosyal hadiseler ile Kazak Sovyet edebiyatı arasındaki sıkı ilişkiyi II. Dünya Savaşı yıllarında açıkça görmek mümkündür. Bu yıllarda, savaş kahramanlarının ve geride kalan emekçilerin tiplerini oluşturma ve onları örnek olarak idealize etme, yazarlar için görev hâline getirilmiştir. Yazarlar savaş döneminde daha önceki yazış tarzlarını bir kenara bırakıp savaşı anlatan edebî eserler yazmaya mecbur olmuştur. Eserlerde en sık işlenen konu ise elbette Sovyet Vatanı'nı korumaktır. Düşmana duyulan nefret ve Sovyet Vatanı'nı düşmandan kurtarma düşüncesi, savaş yıllarında bütün edebiyat dünyasına ilham vermiştir (Çelik, 2018, s. 366). Edebiyat adamları verdikleri eserlerle cephe gerisinde önemli bir mücadele yürütmüştür. Yazarlar ve şairler; cephedeki askerlere moral vermek, onların cesaretini artırmak için küçük cep kitapları hazırlamıştır. Yazarlar verdikleri eserlerde halkı cephe savaşı için fedakârlık yapmaya çağırmıştır. Edebiyatçılar sadece cephe gerisinde eserleriyle savaşa destek vermekle kalmamış, bir kısmı da doğrudan cephedeki mücadele içinde olmuştur (Duman, 2013, s. 698).

Savaş dönemi Kazak edebiyatına Kazak yazar ve şairlerin hepsi katkıda bulunmuştur. Bu dönemde S. Mukanov, M. Avezov, G. Müsirepov, G. Mustafin, G. Ormanov, A. Tokmagambetov, A. Tacibayev, Ş. Husayinov, A. Abişev, M. Hakimjanova faaliyet göstermiştir. (*Kazak SSR Kısaşa Entsiklopediya*, 1989, s. 23; Kıyrabayev, 1998, s. 76).

Savaş döneminde Sovyet ülkesindeki şair ve yazarlar savaş muhabiri olarak orduya katılmıştır. Bunlar arasında Rus edebiyatının tanınmış isimleri de vardır. Mesela M. Şolohov, A. Fadayev, N. Tihanov, İ. Erenburg, V. Vişnevski gibi yazarlar cephe savaşı yakından takip etmiş ve savaşı eserlerine konu etmiştir. Böylece savaş ile birlikte edebiyatta yeni temalar ve yeni yetenekler de ortaya çıkmıştır (Çelik, 2018, s. 363). Ayrıca Kırgız edebiyatının temsilcisi şair ve yazarlar da doğruca cepheye giderek savaş döneminde mücadele vermiştir. Başta savaşta hayatını kaybeden Mukay Elebayev olmak üzere (ölm. 15 Mayıs 1944), Temirkul Ümötaliyev, Raykan Şükürbekov, Uzakbay Abdukaimov, Tölön Şamşiyev, Sooronbay Cusuyev, Yasır Şivaza, Nikolay Çekmenev, Taşım Bayciyev savaş sonrasında yurtlarına sağ salim dönebilen Kırgız yazar ve şairlerdendir. Cusup Turusbekov, Kuseyin Esenkocoyev, Cuma Camgırçiyev, Cekşen Aşubayev ise cephe hayatını kaybetmiş Kırgız yazarlarındandır (Duman, 2013, s. 698). Genel olarak bakıldığında, Sovyet Yazarlar Birliği üyelerinin üçte birinden fazlası genç yaşlı demeden silahlanıp er, komutan, siyasî eğitici ve savaş muhabiri gibi görevlerle cepheye gitmiştir. Savaş, cepheye giden yazarlara cephe deneyimlerini eserlerinde daha başarılı bir şekilde yansıtmaya imkânı vermiştir. Ayrıca

savaş yıllarında ortaya konulan eserlerde belirgin bir hümanizm hâkimdir. “Halkların dostluğu” prensibi savaş şartlarında yeniden gündeme damgasını vurmuştur. Bu dönemde, edebiyatta salt propaganda ile kitlelerin harekete geçirilemeyeceği, aynı zamanda edebiyatın doğasında bir lirizme de gerek olduğu anlaşılmıştır (Bazarbayev, 1998, s. 10; Zelinski, 1978, s. 205-211).

Genel olarak bakıldığında savaş yıllarında Kazak edebiyatında edebî faaliyetlerin aksadığı görülür. Savaş nedeniyle hacimli eserler yazılmamıştır. Hatta bu yıllarda *Kazak Adebıyeti* “Kazak Edebıyatı” gazetesi gibi devletin basın-yayın organları da yayınlarını durdurmuştur. Bu durum edebiyatın gelişmesine engel olmuş ve edebî faaliyetleri geriletmiştir. 1920’li ve 1930’lu yılların sonunda yaşanan Stalin’in aydın kırınında Ahmet Baytursinov, Mağjan Jumabayev, İlyas Jansügirov, Beyimbet Maylin, Jüsipbek Aymavitov ve Saken Seyfullin gibi usta edebiyatçılar katledilmiştir. Güçlü edebiyatçıların hayatını kaybetmesinden dolayı zaten gerileyen edebiyat, savaşın başlamasıyla birlikte bu yıllarda önemli bir gelişme gösterememiştir. Bu dönem edebî türler açısından zayıf bir dönem olmuştur (Kinacı, 2016, s. 158). Bu dönemin edebî faaliyetlerinde sadece savaşa odaklı, halkı savaşa yönlendirmeye yönelik bir süreç yaşanmıştır. Savaşı konu eden asıl hacimli eserler ise daha çok savaş sonrası dönemde kaleme alınmıştır.

II. Dünya Savaşı’nın bitmesiyle birlikte Sovyet Hükümeti savaş öncesinde uyguladığı katı politikaya geri dönmüştür. Sovyet ülkesinde sansür kaldığı yerden devam etmiştir. Savaş öncesinde tehdit olarak görülen şair ve yazarlar, savaş sürecinde Sovyet halkının savaşa yönlendirilmesinde oldukça faal bir görev üstlenmiş, bu şekilde edebî üretimde bulunmuşlarken, savaş biter bitmez sistemin sansürüne yeniden maruz kalmışlardır. Rus şair Anna Ahmatova bunun en güzel örneğidir. Savaş öncesinde tehdit olarak görülen Ahmatova, savaş sürecinde halkın savaşa yönlendirilmesi için çok faal çalışmış ancak savaş bittikten sonra tekrar sansüre maruz kalarak Yazarlar Birliği’nden ihraç edilmiştir (Çelik, 2018, s. 369). Böylelikle II. Dünya Savaşı döneminde topyekûn bütün halka ihtiyaç duyan Sovyet idaresi savaşın bitmesiyle birlikte aslına geri dönerek kaldığı yerden eski politikasına devam etmiştir.

Bu makalede Kazak yazar Şerhan Murtaza’nın *41 Jılğı Keliñsek*, Sayın Muratbekov’un *Jeneşe ve Küzgi Buralan Jol* adlı hikâyeleri örneğinde II. Dünya Savaşı’nın Kazak edebiyatına yansımaları ele alınmıştır. Bu üç eser seçilirken özellikle savaşın kadın ve çocuklar üzerindeki etkisini örneklendirmek hedeflenmiştir. Makalede amaç bu üç hikâyeyi edebî açıdan incelemek değil, hikâyelerde söz konusu edilen II. Dünya Savaşı üzerinden tarih ve edebiyat ilişkisini ortaya koymaktır. Ayrıca makalede söz konusu tarihî olayın kadın ve çocuklar üzerindeki olumsuz etkisini gözler önüne sermeye odaklanılmıştır. Bu yapılırken de Kazak edebiyatından örnek olarak seçilen üç hikâyeden faydalanılmıştır.

41 Jılǵı Kelińsek Hikâyesi

Şerhan Murtaza (28 Eylül 1932-9 Ekim 2018) Kazak edebiyatının önemli yazarlarından. O, hem Sovyet devrinin hem de bağımsızlık sürecinin şahidi olarak yazdığı eserlerde her iki süreci ele almış, iki sürecin karşılaştırmasını da yapmıştır. Şerhan Murtaza geride bıraktığı edebî eserler ile Kazak nesrinin en önemli temsilcilerindedir. Ondan geriye kalan edebî miras içinde romanlar, hikâyeler ve tiyatro eserleri vardır. Şerhan Murtaza'nın *41 Jılǵı Kelińsek* "41 Yılıın Gelini" (1972) adlı eseri onun tanınmış hikâyelerindedir. Bu hikâye hem işlediği konu hem de etkileyiciliği bakımından Kazak edebiyatının önemli eserlerindedir.

41 Jılǵı Kelińsek adlı hikâyedeki olaylar zinciri şu şekildedir: Maksut ve Hadişa evli genç bir çifttir. Genç çiftin Janar isimli bir de kız çocukları vardır. Ancak II. Dünya Savaşı başlayınca Maksut eşi Hadişa'yı ve kızını geride bırakarak savaşmak için cepheye gider. Maksut savaşa giderken Hadişa henüz yirmi sekiz yaşında bir çocuklu genç bir gelindir. Savaşta hayatını kaybeden Maksut bir daha evine geri dönemez. Hadişa bundan sonra tek başına hayatın yükünü sırtlamak ve kızını tek başına büyütmek zorunda kalır. Eşini savaşta kaybeden ve bir çocukla ortada kalan Hadişa bundan sonraki hayatını sevgili eşi Maksut'un ardından gözyaşı dökerek geçirir. Aradan otuz yıl geçmiştir. Bu süre zarfında Hadişa yaşlanmıştır ancak onun hafızasında Maksut hep savaşa gittiği yılki gibi genceciktir. Hadişa'nın rüyalarında bile Maksut hep gençtir, oysa aradan geçen otuz yıl içinde Hadişa, acı, ızdırap, yalnızlık ve zor hayat şartları nedeniyle çok yıpranmıştır. Ayrıca ataerkil kültür içinde kocası olmayan Hadişa hep itilip kakılmaktadır. Başında kocası olan hanımlar toplumunda saygı görürken, her işte en ön safta onlar kocaları ile birlikte yer alırken, Hadişa dul bir kadın olarak yapayalnız ve arkasında desteksizdir. Sırtını yaslayacağı bir dağ ve zor zamanlarında omzunu başına koyacağı sevgili eşi Maksut yoktur. Şerhan Murtaza hikâyenin ana kahramanı Hadişa'yı bir tip olarak kurgulamıştır. Yazar hikâyede II. Dünya Savaşı döneminde pek çok Kazak kadının yaşadığı dramı Hadişa'nın şahsında ortaya koymuştur. Hikâyede Hadişa'nın yaşadığı bu dram aslında savaş yıllarında ve sonrasında pek çok Kazak kadınının kaderi olmuştur. Şerhan Murtaza kısa ama duygu yüklü hikâyesinde savaş yıllarında kocası cepheye giden ve geri dönmeyen kadınların omuzlarına yüklenen yükü ortaya koymuştur. Şerhan Murtaza, savaşın özellikle kadınların hayatına olumsuz etkisine hikâyesinde dikkat çekmiştir.

Jeneşe Hikâyesi

Sayın Muratbekov (15 Ekim 1936-13 Mart 2007) Kazak edebiyatında tanınmış, başarısından dolayı Devlet Nişanı ile ödüllendirilmiş bir yazardır. Muratbekov yazdığı uzun hikâyeler, hikâyeler ve gezi yazıları ile Kazak nesrinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Onun duygu yüklü hikâyeleri Kazak halkı tarafından sevilerek okunmuştur. II. Dünya Savaşı'nın Kazak halkının yüreğinde açtığı onulmaz yaraları

işlediği ve okuyucunun yüreğini sızlatan savaş konulu hikâyeleri Kazak edebiyatında tanınmış eserlerdendir.

Sayın Muratbekov'un II. Dünya Savaşı'nı işleyen hikâyelerinden biri *Jeneşe* "Yenge" adlı hikâyedir. Bu hikâye, savaşın kadınların hayatına olumsuz etkisi üzerine kurgulanmıştır. Hikâyenin başkahramanı Kamar, II. Dünya Savaşı'nın hayatını mahvettiği kadınlardan sadece biridir. Bu bakımdan hikâyenin ana kahramanı Kamar, yazar tarafından savaş mağduru kadınları temsil eden bir tip olarak kurgulanmıştır.

Hikâyedeki olaylar zinciri şu şekildedir: Ayakkum kışlağında Saliha ve Maksut adlı ihtiyar bir çift yaşamaktadır. Maksut kolhozda³ tecrübeli çoban olarak çalışmaktadır. Onların yanında henüz orta yaşlarda Kamar adlı gece bekçiliği yapan dul bir kadın da vardır. Kamar'ın eşi II. Dünya Savaşı'na gitmiş ve bir daha geri dönmemiştir. Sevdiğine doyamadan onu cepheye gönderen Kamar bir gün mutlaka kocasının döneceğine inanmış ve hep bir gün döneceği ümidi ile onu beklemiştir. Yıllar içinde kocası cepheden geriye dönmeyince pek çok kişi ona dünür olmuş, karşısına çok iyi fırsatlar çıkmış ama Kamar kocasının bir gün mutlaka geleceğine inandığı için asla kendisi ile evlenmek isteyenlere kulak asmamıştır. Herkes ona ömrünü heba etmemesini, hâli vakti yerinde, düzgün bir kısmet ile evlenmesini öğütlerken o bu sözlerden büyük bir rahatsızlık duymuş ve üzüntüye boğulmuştur. Hatta geceleri uyku tutmadığı için gece bekçiliği işini kabul etmiştir. Çünkü kocası savaşa gittiğinden beri geceleri uyanık olarak geçirmektedir. Bir kadın için hayvanların başında gece bekçiliği zor bir iş olsa da nasıl olsa kocası gittiği günden bu yana yatağında huzurlu bir uyku uyuyamayan, kocasının hasreti ile yanan Kamar bu işi yapmayı özellikle tercih etmiştir. Kamar kocası savaşa gittikten sonra hiçbir zaman onu unutmamış ve o sanki yanındaymış gibi yaşamaya devam etmiştir. Kocasının çerçevesi bir fotoğrafını alıp her gün sanki kocası karşısındaymış gibi saatlerce sohbet edip derdini, tasasını, gönül kırgınlıklarını, nazını bu ağzı dili olmayan fotoğraftaki kocasına dile getirmiştir. Kamar'ın hayatı eşi savaşa gittiği günden beri bu şekilde devam etmiştir. Ancak sonunda Saliha yengenin kardeşi Tilepbergen Kamar'a dünür olmuştur. Zaten Saliha yenge sürekli ona artık kocasının yasını tutmak yerine kendi hayatına bakıp evlenmesi, yuva kurması konusunda ona baskı yapmaktadır. Tilepbergen hâli vakti yerinde, Kamar'ı da beğenen biridir. Aslında normal şartlarda bakıldığında evlenilecek bir kişidir. Tilepbergen bu düşüncesini doğruca Kamar'a dile getirir. Ancak o sırada bir tanıdık gelerek komşu kolhozda birinin yıllar sonra cepheden geri döndüğünü Kamar'a müjdelir. Bu dönen kişi düşmana esir olmuş, türlü badireler atlatmış ancak yıllar sonra kolhozuna sağ salim dönebilmiştir. Bu müjdecisi bir gün belki Kamar'ın kocasının da bu şekilde

³ Rusça коллективное хозяйство "kollektif tarım" kelimelerinden kısaltılmıştır. Sovyet ülkesindeki kolhoz sisteminde devlete ait topraklarda halk tarım yapmaktadır. Bir de sovhozlar vardır. Bunlar; devlet çiftliklerinden meydana gelir ve toprağın tamamı devlet eliyle işletilir.

gelebileceğini söyleyerek Kamar'a umut ışığı olur. Kamar hemen heyecanlanarak bu dönen kişiyle konuşmaya ve kendi eşinden haberdar olup olmadığını sormak ister. Ancak tam da bu sırada Tilepbergen Kamar'a evlenme teklifinde bulunmuştur ve Kamar'dan bir cevap beklemektedir. Kamar'a hem Saliha yenge hem de Tilepbergen bir cevap vermesi konusunda ısrar eder. Kamar ise kendisine bir ümit ışığı doğduğunu söyleyerek kesinlikle evlenmeyeceğini ve kocasını bekleyeceğini söyler. Ancak Saliha yenge öfkelenip daha fazla dayanamayarak gidip sandıktan sararmış bir kâğıt parçası getirir. Bu kâğıtta Kamar'ın kocasının savaşta hayatını kaybettiği yazmaktadır. Saliha yenge ve ihtiyar Maksut genç gelinin üzülmemesi için ondan bu gerçeği yıllarca saklamışlardır. Kamar ilk kez bu gerçekle o anda yüzleşir ve büyük bir şok yaşar. Yıllardır bir ümitle beklediği kocası artık kesin olarak gelmeyecektir. Onu beklemek boşunadır. Kamar artık bu gerçeği kabullenmek zorundadır.

Küzgi Buralan Jol Hikâyesi

Sayın Muratbekov'un II. Dünya Savaşı'nı konu ettiği hikâyelerden biri de *Küzgi Buralan Jol* "Güz Mevsiminde Kıvrılan Yol" (1963) adlı hikâyedir. Muratbekov bu lirik hikâyede II. Dünya Savaşı'nın bir çocuğun dünyasında bıraktığı olumsuz izlere odaklanmıştır. Hikâyenin çocuk kahramanı Kanatay savaşın çocukların yüreğinde açtığı derin yaraları etkili bir biçimde dile getirmek için kurgulanan bir tiptir. Kanatay eserde II. Dünya Savaşı'nın mağduru olan, babasızlık acısını yaşayan bütün Sovyet çocuklarını temsil etmektedir.

Küzgi Buralan Jol hikâyesinin olaylar zinciri şu şekildedir: Kanatay 1947 yılında doğmuş, on altı yaşında bir gençtir. Kanatay II. Dünya Savaşı bittikten sonra 1947 yılında doğmasına rağmen ona babası sorulduğunda o herkese babasının savaşta öldüğünü söylemektedir. Annesinin savaşta ölen kocasının kendi babası olduğuna inanmak istemektedir, aksini hiç düşünmemektedir. Hatta ona göre babası cephede hayatını kaybetmiştir ve o da babasının kahramanlığından gurur duymaktadır. Ona göre babası savaşarak, yiğitçe, erce hayatını kaybetmiştir. Ergenlik çağındaki Kanatay gerçek böyle olmasa da bu gerçeğe kendini inandırmıştır. Gerçek ise bambaşkadır. Jansultan II. Dünya Savaşı'nda cepheye gidince geride genç yaşta karısı Biybi kalmıştır. Jansultan cepheden bir daha geri dönmemiştir. Şintemir adlı uzaktan akrabaları ise cepheden yaralanarak dönmüştür. Biybi'nin kolhozunda başkan olarak çalışmaya başlamıştır. Biybi de kolhoz işçilerinden biridir. Şintemir ve Biybi iş sebebiyle birlikte at üstünde çok zaman yol gidip gelirler. Kocasını savaşa giden ve bir daha haber alınamayan Biybi'nin en güzel gençlik çağlarıdır ve kanı kaynamaktadır. Birlikte çalıştıkları bir zaman Şintemir ve Biybi arasında bir ilişki yaşanır. Biybi hamile kalır. Şintemir o dönemde evli ve altı çocuk babasıdır. Karısı bu ilişkiyi duyunca büyük bir olay çıkarır. Ayrıca Şintemir de ceza alarak oradan başka bir yere sürülür. Böylece Şintemir ve Biybi'nin hikâyesi hiç başlamadan biter. Hamile kalan Biybi ise tek çocuğu Kanatay'ı doğurur. Kanatay'ı tek başına bu yaşına kadar büyütür. Şintemir ise aradan

geçen yıllar sonrasında komşu kolhozda sığır çobanlığı yapmaktadır. Artık kendi avluna dönmek istemektedir ancak karısı halen Biybi'den rahatsızlık duyduğundan ve onu hâlen kışkandığından eşinin bu isteğini kabul etmez. Bir gün değirmende Şintemir ve Biybi yıllar sonra ilk kez tekrar karşılaşırlar. Şintemir burada kendi oğlu olan Kanatay'ın büyüüp bir delikanlı olduğunu da görür. Yıllardır Biybi'yi ve Kanatay'ı sahipsiz bıraktığı için büyük bir vicdan azabı çeken Şintemir Biybi ile konuşur. Yıllardır çocuklarına babalık yaptığını, hanımını kırmayıp eşlik sorumluluğunu yerine getirdiğini, artık çoluğunu çocuğunu büyütmiş olduğu için bundan sonraki süreçte Biybi ile evlenip Kanatay'a babalık yaparak vicdan azabından kurtulmak istediğini dile getirir. Biybi de Şintemir ile yaptığı bu konuşmadan dolayı mutlu olur. Bu sırada Biybi ile Şintemir bir at arabasında Kanatay ise diğer bir at arabasında un çuvallarını götürmektedir. Biybi Şintemir ile yaptığı bu konuşmanın ardından Kanatay'a gerçek babasının Şintemir olduğunu söyler. Ancak Kanatay bu gerçekliği reddeder. Hiçbir şekilde bu gerçeğe inanmak istemez. "Benim babam savaşta öldü." diyerek gözyaşlarına boğulur. Bu durum karşısında Biybi Kanatay ile bir at arabasına Şintemir de diğer arabaya binerek ayrı ayrı yönlere doğru yol alırlar.

41 Jılgı Kelişek, Jeneşe ve Küzgi Buralan Jol Hikâyeleri Ekseninde II. Dünya Savaşının Kazak Edebiyatına Yansımaları

II. Dünya Savaşı, Sovyetler Birliği idaresi altındaki halkların hayatını derinden etkilemiştir. Almanya ile savaşa giren Sovyetler Birliği bütün ekonomik gücünü savaşa yönlendirmek zorunda kalmıştır. Üretim sektörü de üretilen her ürünü cephede savaşan askerlere yönlendirmiştir. Bu sebeple halk büyük bir maddi sıkıntıya maruz kalmış, kendi yiyecekleri tahılları bile cepheye göndermek zorunda kalmıştır. Savaşın başlamasıyla birlikte erkekler cepheye savaşmaya gitmiş, geride ise kadınlar, çocuklar ve yaşlılar kalmıştır. Erkeklerin savaşa gitmesi nedeniyle bütün iş yükü kadınlar ve çocukların üzerine yüklenmiştir.

Sovyet ülkesindeki çalışabilir erkeklerin askere çağrılmasıyla birlikte iş gücü açığı ortaya çıkmış ve devlet kurumları boşalmıştır. Savaşla birlikte ortaya çıkan bu sorun kadınların ağır ve hafif sanayi tesislerine istihdamı ile çözülmüştür. Savaş yıllarında tesislerde ve tarımda büyük oranda kadınlar görev almıştır. Ağaç işleri, madencilik, petrol işçiliği, metalürji uzmanlığı, hamallık, kaynakçılık, traktör şoförlüğü, biçerdöver sürücülüğü vb. gibi akla gelebilecek her türlü iş alanında kadınlar aktif olarak görev üstlenmiştir. Ayrıca kadınlar cephenin acil ihtiyaçlarını karşılamışlar, Kızıl Ordu askerlerine giyecek ve yiyecek göndermişler, hastanelerde yaralılarla ilgilenmiş, cephedekilerin ailelerine destek olmuş ve öksüz yetim çocuklara sahip çıkmışlardır (Yetkin, 2021, s. 138-139). Dolayısıyla savaş döneminde kadınlar çok aktif bir rol üstlenmiştir. Bu süreçte Sovyet ülkesindeki kadın hareketi oldukça güçlenmiştir. Savaş şartlarında kadınların üzerine yüklenen ağır sorumluluklar, onları sosyal hayatın her alanında çok zorlamış ama öte yandan da kendi ayakları üzerinde durmaya alışmışlar

ve bu durum onları güçlendirmiştir. Çeşitli kurumlarda, ulaşımda, kolhozlar ve sovхозlarda çalışan Kazak kadınları, savaş döneminde Sovyetler Birliği'ni savunmada üzerlerine düşen görevi büyük bir gayretle yerine getirmiştir (Kınacı, 2016, s. 100).

Savaşlarda toplumda en çok etkilenen grup çocuklardır. Savaş dönemlerinde çocukların temel ihtiyaçları karşılanamaz, çocuklar ailelerini kaybederler, fizyolojik ve psikolojik çöküntü yaşarlar. Ayrıca savaşlarda onların çocuk oldukları bir kenara bırakılarak emeklerinden de istifade edilir, işçi olarak çalışmak zorunda kalırlar. Sovyet ülkesinde Büyük Vatan Savaşı'nın çocukları da savaşın bütün olumsuz etkilerine maruz kalmıştır. Babaları cephede olan, anneleri ise gün boyu tarlalarda çalışan Sovyet çocukları bu mücadelenin dışında değillerdir. Büyük Vatan Savaşı'nda çocukların omzuna çok büyük bir yük ve sorumluluk yüklenmiştir. Henüz dört beş yaşındaki çocuklar ebeveynlerinin temel destekçisi olmuşlardır. Küçük yaşlardaki kız çocukları kendilerinden küçük kardeşlerine bakıcılık görevini üstlenmiştir. Ayrıca tarlada sulama, zararlı otların toplanması, patates çapalama, ürünlerin hasadı vb. gibi pek çok işte çalışmak da çocukların görevleri arasındadır (Yetkin, 2021, s. 295-296).

II. Dünya Savaşı, savaşa dahil olan ülkelerin yanı sıra savaşa girmeyen Türkiye'yi bile son derece olumsuz etkilemiştir. Türkiye aldığı karar neticesinde savaşa girmese de savaş döneminde büyük sıkıntılara maruz kalmıştır. Savaş özellikle ekonomik açıdan Türkiye'de de kendisini hissettirmiştir. Ayrıca bu tarihî hadise Türk yazarlara da tesir etmiştir. Türk yazarları ülkeyi dolaylı olarak da olsa çok olumsuz etkileyen II. Dünya Savaşı'nı edebiyatta malzeme hâline getirmiş ve bu tarihî olayı edebî eserler aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarmayı görev olarak kabul etmiştir. Yazarlar ve şairler savaş dışında kalmayı başaran Türkiye'nin savaştan etkilenmelerini ve bunun yanı sıra doğrudan savaşta yer alan diğer etnik grupların savaştaki hâllerini edebiyatta işlemiştir (Sınar Uğurlu, 2009, s. 1739). Dolayısıyla savaşa katılmayan Türkiye'de bile II. Dünya Savaşı Türk edebiyatına tesir etmişken, elbette genel olarak Sovyet edebiyatında ve özelde Kazak edebiyatında bu savaş çok önemli bir yere sahiptir.

Sovyet halklarının sosyal hayatına derinden tesir eden II. Dünya Savaşı Sovyet edebiyatına da geniş bir şekilde yansımıştır. Çok sayıda yazar ve şair savaş yıllarında bizzat cepheye gitmiş, cephede çarpışmıştır. Bazı yazar ve şairler ise savaşı yazdıkları eserlere konu etmiştir. Bunlar; yazdıkları eserler vasıtasıyla halkı savaşa yönlendirmeye, cephede savaşan askerlere moral olmaya, halkın savaşa yönelik motivasyonunu artırmaya çalışmıştır. Savaştan sonra yazılan eserlerde ise savaşın geride bıraktığı yıkıcılık, insan hayatına olumsuz etkisi, savaş sırasında ve sonrasında kadınların ve çocukların yaşadığı dram, cephede evlatlarını kaybeden yaşlıların yaşadığı üzüntü ve ıstırap vb. gibi pek çok konu edebiyata yansımıştır. Savaşın yansımaları farklı açılardan farklı yönleriyle edebî eserlerde işlenmiştir. II. Dünya Savaşı, Kazak edebiyatında pek çok eserde de ele alınmıştır. Kazak edebiyatında Şerhan Murtaza'nın II. Dünya Savaşı'nı konu alan *41 Julğı Keliñsek*, Sayın Muratbekov'un

Jeneşe ve Küzgi Buralan Jol adlı hikâyelerinde de savaşın kadınların ve çocukların hayatındaki yıkıcılığı ortaya konulmuştur.

Şerhan Murtaza *41 Jılğı Keliñsek* adlı kısa hikâyesiyle II. Dünya Savaşı'nın yıkıcılığını etkileyici bir dille anlatmıştır. Maksut, cepheye savaşmaya giderken eşi Hadişa henüz 28 yaşında, hayatının baharında bir gelindir. Maksut gittiği cepheden bir daha geri dönmez. Savaşla birlikte Hadişa gözü yaşlı dul bir kadına dönüşür. Kocasına özlem duyan Hadişa, aradan geçen yıllara rağmen kocasını asla unutmaz, onu rüyalarında görür. Hadişa'nın rüyalarında Maksut savaşa gittiği yılki gibi gencecik bir delikanlı iken Hadişa ise artık ihtiyarlanmış vaziyettedir.

-Sen beni tanımadın mı, neden konuşmuyorsun Maksut?

O sesini çıkarmadı. Eşikte öylece durdu.

-Birbirimizi görmeyeli neredeyse otuz yıl oldu Maksut. Sen savaşa gittiğinde ben yirmi sekiz yaşında idim.

O sesini çıkarmadı.

-Tanımadın mı Maksut? Ben Hadişa'yım ya! Seni işte gelecek şimdi gelecek diye bekliyordum. Millet görse, seni benim çocuğum zanneder. Sen, herhalde bu sözden korkuyorsun. (Murtaza, 2003, s. 5)

Kocasını savaşa kurban veren Hadişa, biricik kızı Janar'ı tek başına büyütme zorunda kalır. Hayatın bütün zorluklarına dul bir kadın olarak göğüs gerer, kocasından yadigar olarak gördüğü evladına hem anne hem baba olur. Kocasını cepheye kaybedip erken yaşta dul kalan Hadişa, eşinin vefatından sonra hep yarım dır. Hep eksik... Ama her sıkıntıya rağmen, bu cefakâr Kazak kadınının tek derdi vardır: Maksut'un ocağını söndürmemek... Büyüyüp evlenerek kendi yuvasını kuran kızı Janar annesinin yapayalnız kalışına razı olmayıp defalarca annesini yanına almak ister. Ancak Hadişa kocası Maksut'un ocağını söndürmemek için kızının bu teklifini asla kabul etmez. Hadişa evinde tek başına da olsa oturup Maksut'un ocağını tütürmek ister. Cepheye giden Maksut'un sadakatli eşi Hadişa, son nefesine kadar Maksut'un ocağını tütürmek için uğraşır.

... senin tek kızın Janar da nice zamandır aile kurup çoluk çocuğa karıştı. "Göçüp yanıma yerleş, yapayalnız nasıl oturacaksın?" diye bin defa söyleyip bana yalvardı yakardı. Gitmedim. "Maksut'un ocağı sönmese, otururum burada" dedim. (Murtaza, 2003, s. 5)

Şerhan Murtaza, *41 Jılğı Keliñsek* hikâyesindeki Hadişa tipini gerçek hayattaki pek çok prototipten faydalanarak kurgulamıştır. Hayatları savaşla alt üst olan, eşlerini savaşa kurban veren ve sonra hep bir yarım kalmışlıkla ömür süren Kazak kadınları Hadişa tipinde vücut bulmuştur.

Hadişa, geleneksel Kazak hayatı içinde kocasının ölümünden sonra, başında onu koruyup kollayacak, güvenebileceği dağ olan kocası olmadığı için hep itilip kakılmıştır.

O, savaşta kocasını vatanına, halkına kurban etmesine rağmen, kocası Maksut cepheye giderken ya da savaşırken en ufak bir tereddüt yaşamadan ömrünü halkının yoluna adamasına rağmen, ondan geriye kalan Hadişa toplum içinde gerekli saygıyı göremez. Dul olduğu için hep aşağılanır, hep küçük görülür, hep güçsüz ve dayanaksız görüldüğü için toplum tarafından ezilir.

Maksut'un akrabası Şalabay bile Hadişa'ya hürmet göstermez. Kocasını başında olmadığı için o da Hadişa'yı itip kakar. Öyleki Şalabay, savaştan kaçan, savaş sonrasında birkaç yıl gizlenerek, kaçak hayatı yaşadıkdan sonra ortaya çıkan Kurakbas'ın karısı Akşay'a bile büyük bir hürmet gösterirken, kocasını savaşa kurban veren Hadişa'ya saygı göstermez. Savaşa tereddütsüz giden Maksut savaşta ölürken, savaştan kaçan Kurakbas ve karısı Akşay, çocukları ve torunları ile birlikte mutlu bir ömür sürmektedir. Üstelik onlar herkesten büyük bir saygı da görmektedir. Her ortamda Kurakbas ve Akşay'a hürmet gösterilir. Akşay, kocası sayesinde herkes tarafından sayılır. Hadişa yaşadığı çile yetmezmiş gibi bir de Akşay'ın aşağılamalarına, küçümsemelerine maruz kalır. Askerden kaçmış olsa da, böyle bir onursuzluk yapsa da, onun kocası hayattadır, karısının başındadır. Akşay, Hadişa gibi yapayalnız, korumasız ve savunmasız değildir. Kocasını onun yanında dağ gibi durmaktadır. Oysa Hadişa, artık kocasıyla sadece rüyalarında, hayallerinde konuşabilmektedir. Hadişa yıllar önce savaşta kaybettiği kocası sanki karşındaymışçasına kocasına derdini döker, kendisine yapılan aşağılamaları bir bir anlatır. Kocasına, kendisine yapılanları bir nevi şikâyet eder.

-Hey Akşay, dedim ben de. Kan beynime sıçradı. Tanrı'dan önümdeki ve ardımdakiler yok olsun ben tek başıma kalayım diye bir dilekte bulunmadım, dedim. Maksut herkesle birlikte askere gitti. Senin kocan Kurakbas gibi askerden kaçıp üç yıl boyunca dağlarda vahşi bir hayvan gibi dolaşmadı, dedim. Kızım Janar ise evlendi, Allah'a şükür, şimdi çoluklu çocuklu, dedim. Bana gelince, Maksut'un ocağını söndürmeden, evinin dumanını tütürüyorum. "Kırk yıl kırgın olsa da eceli gelen ölür." Her canlı mutlaka bir gün ölecek. Maksut evden kefen giyip gitmedi, dedim. Onu ben semiz diye kesmedim, etli diye de satmadım, ben neden kimsesiz oluyormuşum. (Murtaza, 2003, s. 6)

Hikâyede Hadişa şahsında II. Dünya Savaşı sonrasında eşini cepheye kurban verdikten sonra her eziyeti tek başına yaşayan, hep itilip kakılan Kazak kadınları tasvir edilmiştir. Hadişa, Şerhan Murtaza'nın öylesine kurguladığı, sıradan bir kahraman değildir. O, savaş dönemini yaşayan, eşlerini savaşta kaybeden, çocuklarını babasız olarak gözü yaşlı büyüten, bütün hayatı boyunca hayatın zorluklarını tek başına omuzlarıyla sırtlamak zorunda kalan çaresiz Kazak kadınlarının temsilcisidir.

Şerhan Murtaza *41 Jılğı Kelişek* adlı hikâye ile okuyucuya pek çok duyguyu aynı anda yaşatır. Okur, hayatının baharında savaş meydanında hayatını kaybeden çilekeş Kazak kadınlar için üzülür, babaları savaşta ölünce babasız kalan ve baba sevgisinin ne olduğunu hiç tatmayan çocukları sarıp sarmalamak, sevgiyle iyileştirmek ister.

Ataerkil Kazak toplumunda kocası olmadığı için dışlanan, itilen kimsesiz kadınlara destek olmayı arzular. Başlarında erkeği olduğu için bunu hemcinslerini ezme aracı olarak kullanan zalim kadınlara ise öfkelenir...

Savaşın kadınların hayatına olumsuz etkisini örneklendiren bir diğer edebî eser Sayın Muratbekov'un *Jeneşe* adlı hikâyesidir. Bu hikâye de tıpkı Cengiz Aytmatov'un *Cemile* romanındaki Seyit'e benzeyen, ilk gençlik çağındaki kahramanın ağzından anlatılmaktadır. Bu genç delikanlı çocukluğundan itibaren hikâyenin başkahramanı Kamar'ın yakınında büyümüştür. Onun her anına şahitlik etmiştir. Kamar'ın hemen yakınında büyüyen bu delikanlı Kamar'ı yenge olarak adlandırmaktadır.

Kamar, bozkırın uzun kış gecelerinde türlü türlü türküler söyler. Onun çok geniş bir türkü repertuarı vardır. O asla iki gece üst üste aynı türküyü tekrarlamaz. Kamar, türkü söylerken içindeki bütün derdi, ıstırabı söylediği türküyü aksettirir. Genellikle boş zamanlarında ya türkü söyleyerek derdini dile getirir ya da türkü söylemiyorsa kocasının fotoğrafını eline alarak onunla dertleşir.

...Ondan sonra kışın uzun gecelerinde yumuşak ve aynı tonda bir sesle mırıldanarak türkü söyler. Kamar yengenin bildiği çok sayıda türkü var. Bir türlü bitmez. Her türküyü yalnızca bir gece söyledikten sonra ikinci defa tekrarlamaz. Başka bir parçaya geçer. Türkü söylemediği zamanlarda da biriyle konuşur gibi mırıldanır. Esasında, kendi kendisiyle yalnız kaldığı zamanlarda konuşmak, Kamar yengenin âdetidir. Bazen kocasının fotoğrafını eline alıp onunla konuşur. (Muratbekov 2013a: 305)

Kamar söylediği bütün türküleri o kadar duygulu söyler ki, onun içinde çağlayan, coşan, inleyen bütün duygular söylediği türkülere sirayet eder. Kamar'ı dinleyen herkes bu duyguları hisseder.

... Dul kadının yüreği çeşitli duygular hissederek, dertle ve özlemle dile geliyordu. Bundan çeyrek asır önce, çünkü zor savaş döneminde kepenek giydirip cepheye kendi elleriyle atlandırdığı asıl yârini o günden beri bir dakika dahi olsun gönlünden çıkarmadığını, onu umutla bekleyip özlediğini dile getiriyordu Kamar yenge... (Muratbekov 2013a: 309)

Kamar savaş nedeniyle kocasına doyamamıştır. Çok sevdiği kocasıyla birlikte vakit geçiremeden onu savaşa uğurlamak zorunda kalmıştır. Kocasına doyamayan Kamar, gece bekçiliği yapmadığı zamanlarda da uyku tutmadığı için uyuyup dinlenmek yerine kocasının iyice eskimiş, sararmış fotoğrafını eline alarak onunla uzun uzun sohbet ederek fotoğrafıyla hasret gidermeye çalışır. Sanki kocası hayattaymış, tam karşısında onu dinliyormuşçasına ona dertlerini döker. Kendisini yapayalnız bırakıp gittiği için kocasına sitem eder, ona sanki karşındaymışçasına nazlanır.

... Uyuduğunu zannettiğim Kamar yengem ahşap yatak üzerinde başını kaldırmış oturuyor. Elinde iyice sararmış, kocasının kenarları yıpranmış fotoğrafı, ona

bakarak konuşuyor. Karşısında sanki kocası capcanlı oturuyormuşçasına kızgınlığını ve nazını dile getiriyor.

-Ben zavallıyı yapayalnız atıp gittin. Bekle beni, geleceğim diye atlanıp gittin. Hani geldiğin? Halen sararıp oturuyorum. Yolunu gözleye gözleye iki gözüm dört oldu, ne ölü ne diri olduğuna dair bir haber yok... (Muratbekov 2013a: 306)

Erkekler savaşa gidince geride kalan kadınlar, çocuklar ve yaşlılar büyük bir yoklukla yüz yüze kalmıştır. Devlet tarafından, üretilen bütün gıda maddeleri cepheye yönlendirilmiştir. Cepheye giden erkeklerin ardından onların bütün iş yükünü üstlenmek zorunda kalan kadınlar ve çocuklar çok çalışıp kendilerinden beklenenden daha fazla bir üretim yapmalarına rağmen ne yazık ki kendi karınlarını doyuracak bir dilim ekmeğe, bir avuç buğdaya bile hasret kalmıştır. Savaşın beraberinde getirdiği açlık, yokluk, maddi imkânsızlıklar da Kazak halkını savaş yıllarında çok zorlamıştır. *Jeneşe* hikâyesindeki delikanlının ağzından savaş yıllarındaki o kıtlık günleri ve Kamar yengenin zor şartlara rağmen onları koruyup kollaması şöyle dile getirilmektedir:

Bizim evde sıklıkla yokluk sıkıntısı yaşıyorduk. Zavallı annemiz gece gündüz kolhozda işteydi. Bulduğu bir avuç başağı getiriyor, akşamları başaktaki buğday tanelerini ayırıyor ve ertesi gün için bize kavurga yapıyordu. Fakat beş çocuğa o bir avuç buğday tanesi ne olur ki? İşte, o dönemde sen bizi devamlı kendi evine götürürdün. Kendi boğazından kısıp elinde olan bütün ekmeğini ve kavurganı bize yedirerek bizi doyururdun. Sıcakkanlı insana çocuklar çabuk bağlanır ya! Biz senin evine de kendi evimizmişçesine rahat girip çıkıyorduk. Ben çoğunlukla senin koynunda uyurdum. Senin işten yorgun argın döndüğün zaman ya da pırl pırl parladığın sevinçli zamanların benim gözümün önünde gerçekleşiyordu. ... (Muratbekova, 2013a, s. 307)

Yukarıdaki alıntıda kocasını savaşa gönderen genç Kamar, kendi yiyeceği yemeği yemeyerek ona yenge diye hitap eden komşu çocukları ile paylaşır. Anneleri gün boyu işte olan çocukları kendi evine getirir, onlarla ilgilenir, onları doyurur. Anneleri başlarında olmayan yaşı küçük bu çocuklar neredeyse anneleri gibi Kamar'a da alışırlar. Hikâyede Kamar'a yenge diye hitap eden genç, çocukluğunda bütün zamanını Kamar ile birlikte geçirir, onun koynunda uyur. O çocukluğunda, Kamar'ın sevinçli anlarının da hüznü zamanlarının da en yakın şahididir. Bu sebeple de Kamar ile arasında çok farklı bir bağ vardır. Kamar yengeyi hem çok sever hem de savaşın üzerinden yıllar geçmesine rağmen onun kocasını hâlâ büyük bir ümitle bekleyişine, acı çekişine üzülmür.

Savaş cepheye ayrı zorluğuyla yaşanırken, geride kalan kadınların hayatı da hiç kolay olmamıştır. Savaş döneminde çalışma saatleri artırılmış, kadınlar ve çocuklar yapabileceklerinin çok daha fazlasını yaparak çalışmak zorunda kalmıştır. Özellikle kadınların cepheye malzeme hazırlığındaki canhıraş mücadelesi savaş dönemini ele alan edebî eserlerde sıklıkla işlenmiştir. Savaş sürecinde kadınlar kendileri de çok zor şartlarda olmalarına rağmen, kendilerini ve çocuklarını âdeta unutup, cepheye

göndermek için gece gündüz malzeme hazırlamıştır. Bütün yük kadınların üzerinde olduğu için *Jeneşe* hikâyesinin başkahramanı genç gelin Kamar da kolhozun pek çok işiyle ilgilenmektedir. Bir keresinde uzak bir istasyondan kolhoza yiyecek getirmek için atlı kızıağı ile yola çıkan Kamar borana denk gelir. Boranda zar zor eve dönen Kamar donma tehlikesi geçirir. Zorunlu olarak evde kalır onun yerine bir başka kadın kızıağı götürür. Donma tehlikesi geçiren Kamar evde dinlenmek yerine, bütün gece hiç uyumadan cephedeki askerlere gönderilmek üzere dokuma yapar. Aşağıdaki alıntıda Kamar'ın kendi yaşadığı zor şartlara rağmen, donma tehlikesi yaşayıp dinlenmesi gerektiği halde bile, kendisini hiç düşünmeyip gece gündüz demeden hırsla cepheye savaş malzemesi hazırlaması dile getirilmiştir.

-Kızıağım yolda kaldı diye ağladın. Geçici olarak kızıağı annem götürdü, biz beş çocuk senin evde kaldık. Sen donmak üzere olan ayağını iyice sarıp gün boyu ve uzun gece boyunca mum ışığında askerlere göndermek için yün eldivenler, çoraplar ördün. Uyumadığından gözlerin kızarıp şişti. Yaşarız gözlerinin ferisi gitti. Sen o halde bile elindeki işi bırakmadın. Örmeye devam ettin. (Muratbekova, 2013a, s. 307-308)

Savaş döneminde cephede hayatını kaybedenlerin kimisinin haberi mektupla ailelerine bildirilmesine rağmen kimisinden de bir daha ne iyi ne kötü hiçbir haber alınamamıştır. Kimi öldü sanılırken yıllar sonra çıkagelmiştir. Kimi düşman elinde tutsak olup çeşitli badireler atlattıktan sonra yurduna dönmüştür. Pek çok aile cepheye gönderdikleri yakınlarının ölü mü diri mi olduğuna dair hiçbir haber alamamıştır. Geride kalan kadınlar için en kötüsü de hiçbir haber alamayarak yıllarca bir gün döneceği umuduyla beklemektir. *Jeneşe* hikâyesinde Kamar da bu kadınları temsil eden kadın kahramandır. Aradan yıllar geçse de o kocasını savaşa gönderdiği günkü sadakati ile beklemektedir. Öldü haberini almadığı müddetçe eşine ölümü konduramamaktadır. İçindeki ümit kıvılcımı küçücük bir kıvılcım dahi olsa varlığını korumaktadır. Ondaki sönmeyen bu kıvılcım, aşağıda hikâyenin diğer kahramanı genç delikanlının ağzından şu şekilde dile getirilmiştir:

Savaşa senin kocan ile birlikte giden Baltaş döndüğünde sen çok sevinmiştin. Sen onu herkesten önce karşıladın. O zaman Baltaş'ın sözleri sana çok moral olmuştu. Onun dediğine göre kocan savaşın en kızıştığı dönemde küçük bir grupla düşman çemberinde kalmıştı. Ayrıca canlı olduğu kesindi. Daha sonra partizanlara katıldı mı yoksa esir mi oldu, o tarafı belirsizdi. Esir bile olmuş olsa büyük bir ihtimalle hayatta idi. Baltaş sana bunları inandırıcı bir şekilde anlattı.

Belki de Baltaş seni üzmemek için böyle söylemiş olmalı. Fakat düşman elinde tutsak olup ağır azaplar çekip daha sonra yurduna sağ salım dönenler de oldu.

Sen de kocanı onlar gibi bir gün beklemediğin bir anda gelecek diye bekledin. Yıllar geçip gitti. Hayatta olanlar nice zaman önce geri döndüler. Oysa sen hâlâ beklemektesin. (Muratbekova, 2013a, s. 308)

Jeneşe hikâyesindeki genç, Kamar'ın soğuk kış gecelerinde sıcak yatağında yatmak yerine gece bekçiliği yapmasına çok üzülür. Başka bir iş yapmak varken onun böyle zor bir işi neden kabul ettiğini ya da neden bu işi değiştirmedini merak eder. Kamar'ın bir kadın olarak bu zor şartlarda çalışmasına üzülür. Oysa bu Kamar'ın kendi tercihidir. Uzun süren gecelerde derdinden, tasasından gözüne uyku girmediği için özellikle bu işi seçmiştir. Nasıl olsa sabaha kadar gözünü kıpmayan Kamar, hiç olmazsa gece bekçiliği görevi nedeniyle geceyi uyanık geçirmektedir:

Canım, bekçi olarak beni zorla bağladılar mı sanıyorsun, eğer bu işten kurtulmak istesem yarından tezi yok başka bir işe geçiş yapamaz mıydım, fakat... gece bekçiliğini ben kendim istiyorum. Geceleyin uyuyamayıp döşekte bir o yana bir bu yana dönmektense uyanık kalmak daha iyi. Gerçek elbette, gece soğuk, fakat ben soğuşu seviyorum, içimin yangını serinletiyor. Henüz çok gençsin, anlar mısın bunları?.. “Çivi çiviye söker” demezler mi, diye uzun uzun konuşarak iç çektim.
(Muratbekova, 2013a, s. 309)

II. Dünya Savaşı, çocukların hayatlarını da alt üst etmiştir. *Kazak yazar* Sayın Muratbekov'un *Küzgi Buralan Jol* adlı hikâyesinde savaşın bir çocuğun hayatına çok farklı bir etkisini görmek mümkündür. Savaş yıllarında kocasını cepheye gönderen pek çok kadın hayatlarının baharında hayatın yükünü tek başına sırtlamak zorunda kalmıştır. Bazı kadınlar *Jeneşe* hikâyesinde olduğu gibi hayatları boyunca sadakatle kocalarının bir gün savaştan döneceği günü beklemiştir. Bazı kadınlar da tıpkı Cengiz Aytmatov'un *Cemile* ya da *Toprak Ana* romanında olduğu gibi kocalarını beklemek yerine başka ilişkiler yaşamıştır hatta bazıları bu ilişkilerden çocuk sahibi de olmuştur. *Küzgi Buralan Jol* hikâyesindeki olay, Aytmatov'un *Toprak Ana* romanına benzerdir. *Toprak Ana* romanında kocasını ve üç oğlunu II. Dünya Savaşı'nda kurban veren Tolgonay, oğlu Kasım'ın yeni evlendiği Aliman adlı gelini ile birlikte yaşamaktadır. Aliman henüz çok genç ve güzeldir. Kocasını cephede ölen Aliman köye gelen bir çoban ile ilişki yaşayarak hamile kalır. Hamileliğinden utanç duyup gizlemeye çalışsa da vakti dolunca doğum gerçekleşir. Doğum esnasında Aliman hayatını kaybederken doğan çocuğa Canbolat adını koyan Tolgonay, onu kendi torunuymuş gibi sahiplenir. Onun savaşta ölen oğlunun eşi Aliman'ın yasak ilişkisinden doğan bir çocuk olmasına bakmadan onu sahiplenip severek zor şartlarda büyütür. *Küzgi Buralan Jol* hikâyesindeki Kanatay da tıpkı Canbolat gibi bir çocuktur. Kanatay'ın annesi Biybi'nin kocası Jansultan savaşta hayatını kaybetmiştir. Kanatay ise aslında Biybi'nin daha sonra yasak ilişki yaşadığı Şntemir'in oğludur:

-Bir keresinde birlikte içtiğimizde kendisinin çok büyük bir pişmanlığını ağlayarak anlatmıştı bana. Savaştan yaralı olarak döndükten sonra, kolhozda başkan olarak çalışmış. İşte bu sizin kolhozda. Sen elbette sonradan geldin, bilmezsin bunu. İşte, o zaman Biybi de kolhoz işçi amiri olarak çalışıyordu. (Onun Biybi olduğunu ancak şu anda anlıyorum tabii.) Kocasını savaşa gitmiş, ardından kocasından en ufak bir haber alamamış dul bir gelin. Söyleyecek söz yok, onun tam kıpır kıpır kanının deli aktığı zamanlarmış. Güzel kadınmış. Güzel kadın olduğu zaten şimdi de

yüzünden belli değil mi? Evet, işte kısaca söylemem gerekirse Şintemir ile Biybi arasında bir hikâye başlamış. (Muratbekova, 2013b, s. 242)

Kanı deli akan, kıpır kıpır zamanlarını yaşayan Biybi ile Şintemir arasında yaşanan ilişki Şintemir'in eşi ve altı çocuğu nedeniyle devam etmeyerek başladığı gibi bitmek zorunda kalır. Ancak yaşanan bu ilişkinin ardından 1947 yılında Kanatay dünyaya gelir. Şintemir o gün ne Biybi'yi ne de doğan çocuğu kabul edemez ve onları yüzüstü bırakmak zorunda kalır. Biybi Kanatay'a gerçeği söylemek yerine onun babasının savaşta hayatını kaybettiğini söyleyerek oğlunu bu gerçeğe inandırır:

Evet, evet, bir yalam yok, bunun... İkisi, kolhoz başkanı ve işçi amiri olarak iki ata binip tarlaları dolaşmıyorlar mı? Otu bol bir yere geldiklerinde Biybi: "Attan inelim mi?" demiş. Aklına kötü hiçbir şey gelmeyen Şintemir kabul etmiş ve attan inmişler. "Oturalım da!" demiş Biybi. Tamam deyip Şintemir oturmuş. Böylece bir süre sessizce oturmuşlar. Sabrı iyice tükenen Biybi: "Hey! Şintemir, sen erkek değil misin? Daha ne duruyorsun?" demiş. Şintemir o sırada ancak genç gelinin esas düşüncesini anlamış. Sonrası zaten belli... Çok geçmeden bu ikisinin arasındaki ilişkiyi Şintemir'in hanımı fark etmiş, olay çıkarmış. O sırada Şintemir'in altı çocuğu varmış hiç sesini çıkaramamış elbette. Daha sonra ilçeden kınama alıp başka bir yerdeki işe geçmiş. Böylece bu ikisinin hikâyesi de son bulmuş. Hamile kalan Biybi doğurmuş, Kanatay böyle dünyaya gelmiş. Nasıl, acıklı değil mi? Şintemir şimdi komşu kolhozda sığırlara bakıyor. Kendi doğduğu avula dönmeye niyetlenmiş, ama hanımı kabul etmemiş. Biybi'den hâlen de kıskanıyor olmalı. Zavallı Şintemir içtiği zamanlarda devamlı ağlar. "Kreşke, benim vebalim büyük!" der sürekli. (Muratbekova, 2013b, s. 242).

Gerçek farklı olsa da Kanatay bunu hiçbir şekilde kabullenmeyerek babasının savaşta öldüğü gerçeğine kendisini inandırmıştır. Bu onun aslında gerçeği bilmesine rağmen inanmak istediği çocuk gerçeğidir. Bu hikâyede belki de Kanatay durumunda olan nice savaş çocuğunun psikolojisi, yaşadığı dram gözler önüne serilmiştir. Aşağıdaki alıntıda Kanatay'ın yaşadığı sarsıntı görülmektedir:

-Baban nerede? diye sordu Kanatay'a.

-Savaşta ölmüş.

-İlahi sana! dedi şaşkına dönerek ne yapacağımı bilemeyen Grişka. Hey, o hangi savaşta öldü?

-II. Dünya Savaşı'nda, dedi Kanatay çok normal bir şekilde.

-Dur, dur! Sen demin hangi yıl doğdum demiştin?

-Kırk yedinci yılda...

-E o zaman ne saçmalıyorsun, II. Dünya Savaşı hangi yıllarda oldu?

-II. Dünya Savaşı'nda, dedi Kanatay kendisini baskı altında hissederek. Gözleri yaşardı, eğer Grişka tek bir söz daha etseydi ona saldırmak için hazırda bekliyordu.

Ben olayın farklı bir boyuta geçmek üzere olduğunu anladığım için Grişka'yı dürttüm. Grişka da aşırıyla kaçtığını anladı. (Muratbekova, 2013b, s. 239)

Kanatay aslında öz babası olan Şintemir'e çok benzemektedir. Bu etraftaki insanlar tarafından da fark edilmektedir:

-Kanatay var ya, uzak akrabasının çocuğu imiş.

Bu habere ben çok şaşırđım.

-Bu Şintemir'in çocuğu mu? diye açıkça sordum.

-Şişt! Bağırmasana! Evet, bu Şintemir'in çocuğu. Demin Biybi ile ikisinin konuşmalarından anladım. Grişka hınzırca gülüp göz kırptı. Sen Şintemir ve Kanatay yan yana durduğunda bir baksana, âdeta şıp demiş burnundan düşmüş. Vay it vay, bizim uzak akrabaya bak. Ha ha ha! (Muratbekova, 2013b, s. 241)

Eserin sonunda Biybi oğlu Kanatay'a artık büyüdüğü için gerçeği söyleyip asıl babasını tanıştırmasına rağmen Kanatay'ın çocuk kalbi artık bu gerçeği kabul etmez. O, savaşta öldüğüne inandığı babası ile gurur duymaktadır. Kanatay kendini bildi bileli babasının savaşta öldüğü gerçeğine inanmıştır ve bu gerçek ile yaşamaya devam etmek istemektedir:

Biraz sessizlikten sonra Biybi sert bir ses tonuyla:

-Oğlum artık aklın eriyor. Senin baban Jansultan değil, bu Şintemir, dedi.

Kanatay da ters ters bakarak sert bir sesle:

-Benim babam savaşta öldü, dedi. (Muratbekova, 2013b, s. 245)

Sonuç

Sovyetler Birliği idaresi altındaki Türk halklarının edebiyatlarında tarihsel bir olgu olarak II. Dünya Savaşı'nın çok önemli bir yeri vardır. II. Dünya Savaşı Kazak edebiyatında da çok işlenen tarihî olaylardan biridir. Çünkü Sovyet Hükümeti 1937-1938 yıllarında yaşanan Stalin'in Kızıl Kırğın sürecinin hemen ardından, sanki o dönem hiç yaşanmamışçasına, sadece birkaç yıl önce Sovyet sistemi kendi halkını yok etmemiş, kendi vatandaşlarını katletmemiş gibi, 1941'de "Sovyet Vatandaşları" nı "Sovyet Vatani" için bütün Sovyet ülkesinin savaşına, II. Dünya Savaşı'na çağırmıştır. Gerçekten de bakıldığında hiçbir şey olmamışçasına bütün Sovyet ülkesi "Sovyet Vatani" nı korumak için kendi millî kimliklerini bir yana bırakarak "Sovyet Vatandaşı" kimlikleriyle sloganlar ve savaş naraları eşliğinde tek yürek olarak cepheye gitmiştir. Savaş sürecinde baskı ve şiddetine az da olsa ara veren Stalin, savaşın sona ermesiyle birlikte hiç vakit kaybetmeden yeniden Kızıl Kırğın'a devam etmiştir. Bu defa bireyler ile yetinmemiş, topyekûn olarak ihanetle suçladığı halkları cezalandırmıştır.

1940 yılına geldiğinde, Sovyet ideolojisi için tehlike oluşturabilecek, Sovyet ideolojisine karşı olmamakla birlikte sadece Stalin ile aynı şeyleri düşünmeyen herkes

cezalandırılmış ve ortadan kaldırılmıştı. Bu sebeple Türk Dünyası edebiyatı özelinde de 1940'a gelindiğinde Sovyet idaresi altındaki Türk halklarında yenilikçi ve milliyetçi bütün entelektüeller yok edilmişti. Dolayısıyla millî menfaatleri gözeten ve Rus baskısına karşı çıkan aydınları yok edilen toplumlar çoğunlukla II. Dünya Savaşı geldiğinde Sovyet idaresine gönüllü olarak bağlılık gösteren bir kitleydi. Ayrıca 1917'den 1940'a kadar gelen süreçte Sovyet sistemi ana sınıflarından başlayarak kendi insan tipini, yani "Sovyet Vatandaşları" nı yaratmayı başarmıştı. Dolayısıyla II. Dünya Savaşı'nda cepheye giden ya da geride kalanlara bakıldığında, bu insanlar Sovyet Ülkesine gönüllü bağlarla bağlı olan Sovyet Vatandaşları idi. Bu sebeple Çarlık Rusya saflarında I. Dünya Savaşı'na gitmemek için 1916'da isyan eden, canı pahasına bu konuda Rus Çarlığına mukavemet eden Türk halkları yerine, II. Dünya Savaşına zafer naraları atarak giden bir nesil söz konusuydu. Bu bakımdan tarihsel açıdan II. Dünya Savaşı ve elbette sosyolojik bir hadise olarak II. Dünya Savaşı ve bu sürecin edebiyata yansımaları, Türk Dünyası edebiyatında işlenişi, Türk Dünyası edebiyatlarında bu sürecin karşılaştırılması son derece önemlidir. Bu sürece odaklı yapılacak çalışmaların sonucunda gerçekten de celladına âşık bir Sovyet halkı mı vardı, yoksa bu sürecin edebiyattaki yansımaları sosyalist realist Sovyet edebiyatının pozitif coşkusunun ve propagandasının hâkim olduğu kurgusal bir gerçeklik yaratılmasından mı ibaretti? Bu dönem eserlerine odaklı yapılan çalışmalar ile bu durum netleşecektir.

Kaynaklar

- Bazarbayev, M. (1998). *40-50 Jane 60- Jıldardağı Kazak Adebıyeti*, (M. O. Avezov Atındağı Adebıyet jane Öner İnstitutı). Gılım.
- Çelik, R. (2018). İkinci Dünya Savaşının Sovyet edebiyatına etkisi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(24), 24. <https://doi.org/10.12981/mahder.486809>
- Duman, G. B. (2013). İkinci Dünya Savaşının Kırgız edebiyatı üzerindeki etkileri. İçinde Doç. Dr. Ö. Çakır (Ed.), *Çankırı Bildiriler 1-3 Kasım 2013* (ss. 697-702). Berikan Yayınevi.
- Kamalıeva, A. (2020). Tatar edebiyatında İkinci Dünya Savaşı'nın yansımaları (1940-1950'li Yıllar). *Türk Dünyası Araştırmaları*, 125(247), 247.
- KAZAK SSR Kıskışa Entsiklopediya (1989). 4- Tom. *Kazak Sovet Entsiklopediyasının Bas Redaksiyası*.
- Kınacı, C. (2016). *Kazak edebiyatında imaj ve kimlik (1925-1991)*. Bengü Yayınları.
- Kıyabayev, S. (1998). *Kenes Davirindegi Kazak Adebıyeti*. Bilim Baspası.
- Killi, G. (2008). *İlya Prokopyeviç Topoyev'in sanatı ve seçme öyküler—HAKASYA'dan Öyküler*. Grafiker Yayınları.
- Muratbekova, K. (2013a). *Sayın Muratbekov Şığarmaları -Angimeler 1 Tom*. “An Arıs” Baspası.
- Muratbekova, K. (2013b). *Sayın Muratbekov Şığarmaları Povestler, Angimeler, Oçerk, 3 Tom*. “An Arıs” Baspası.
- Murtaza, Ş. (2003). *Soğıstın Songı Jesiri*. Atamura.
- Nurjekeuli, B. (2018). *Ey, Dünya Ey!*. Bengü.
- Sınar Uğurlu, A. (2009). “Türk romancısının gözüyle II. Dünya Savaşı” World War II Through The Eyes Of Turkish Novelists. *Journal of Turkish Studies*, Volume 4 Issue 1-2(4), 1739-1764. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.599>
- Yetkin, G. B. (2021). *Sovyet edebiyatına II. Dünya Savaşının yansımaları* [Doktora Tezi]. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Rus Dili ve Edebıyatı.
- Zelinski, K. (1978). *Sovyet edebiyatı* (Funda Savaş, Çev.). Konuk Yayınları.

Etik Kurul İzni *Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.*

Çatışma Beyanı *Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.*

Destek ve Teşekkür *Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.*
